

LUND UNIVERSITY

Skådespelerskan som försvann - och blev en visa i skvallerpressen

Jönsson, Lars-Eric

Published in:
Helsingborgs Dagblad

2018

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Jönsson, L.-E. (2018). Skådespelerskan som försvann - och blev en visa i skvallerpressen. *Helsingborgs Dagblad*.

Total number of authors:
1

Creative Commons License:
Ospecificerad

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

KULTUR 12 juli 2018 11:00

Lars-Eric Jönsson: Skådespelerskan som försvann – och blev en visa i skvallerpressen

Av: **Lars-Eric Jönsson**

Fejknyheter, trollfabriker, alternativa fakta. Det sägs att vi lever i postsanningens tid, men bedrägeriets konst är förstås inte ny. I sommarens kulturserie blickar vi bakåt på den lögnaktiga historien. Del 2: Lars-Eric Jönsson om en skandal som slutade som skillingtryck.

Ellen Hartman 1900.

Bild: Gösta Florman/Wikipedia

I maj 1891 ställdes plötsligt en föreställning på Dramaten in. En av huvudrollsinnehavarna, Ellen Hartman, var försvunnen. Saken väckte stor uppmärksamhet i Stockholmstidningarna. Var befann hon sig? Varför hade

hon försvunnit?

Ingen svensk skådespelerska var mer känd på 1890-talet än Ellen Hartman (1860-1945). Hon var en av de offentliga personer som tidningar kunde sälja lösnummer på. Förutom hennes lysande skådespeleri beskrevs hon med ord som skälmsk, fager, intagande. Hennes specialitet var rollen som så kallad backfisch, en kvinna med en tonårings utseende och uttryck.

Bra nog. Det kunde ha räckt för en stabil karriär. Men Ellen Hartman omgavs också av rykten och skvaller om att vara en av kung Oscar II:s många förmodade älskarinnor. Det satte henne i strålkastarljuset, inte endast på scenen utan också i den stockholmska offentligheten.

Skvallerpressen gick direkt i gång med spekulationer om försvinnandet. Var hon i Finland? Hade hon inte setts i Göteborg? Vad skulle hända med Dramaten? Hade hon rymt med någon? Och lämnat sin make? Jo, det hade hon. Löjtnanten vid Lifgardet Reinhold von Rosen visade sig vara hennes resesällskap.

Den så kallade boulevardpressens redaktioner stod beredda. Större tidningar som Figaro och Budkafveln var frikostiga med obekräftade rykten. En av de mindre skvallertidningarna, Gamla Brevlådan, publicerade ett porträtt av Hartman och von Rosen fullt med antydningar om sexuella snedsteg och allmänt omoraliskt leverne. Tidningen gjorde gällande att deras flykt hade föregåtts av "icke så oskyldiga möten" i ett av den förras hus och i någon av "Hotel du Nord's småkamrar".

Två veckor senare ackompanjerades affären med ett skillingtryck signerat Karl August Frisk. Kvädet – som skulle sjungas med melodin från "På blomsterklädd kulle" – var förstas skönlitterärt men byggde vidare och skruvade till pressens rapporter. Von Rosen framställdes som en

slösaktig kurtisör med särskild smak för aktriser. ”Lilla Ellen”, som hon genomgående förminskande kallades, skildrades omgiven av män med pengar och makt. Sammantaget antyddes ett slags prostitution. Skådespelerska, pengar, omoral och äktenskapsbrott pekade outtalat i denna riktning.

Större tidningar som Svenska Dagbladet och Dagens Nyheter ägnade saken mindre intresse. DN publicerade en notis om att Hartman sista tiden skulle ha haft nedsatta kroppskrafter, varit nervös och därför inte längre kunde tjänstgöra på Dramaten. På samma sida, samma dag, fanns en lika liten notis om att von Rosen hade lämnat in sin avskedsansökan till Lifgardet.

Den som hade koll på Stockholms societetsskvaller visste hur innehållet i dessa notiser skulle kombineras, att Hartman och von Rosen tillsammans var huvudaktörerna i skandalen.

Det intressanta med den massmediala bevakningen av Hartman-affären är hur cirkulationen av påståenden, rykten och skvaller tillsammans bildade en svårgenomtränglig härva av utsagor. Hur skulle en läsare kunna skilja på vad som var bekräftade fakta, påhitt eller halvsanningar? Boulevardpressen byggde i väsentliga delar sin journalistik på hörsägen och rykten. Men inte heller mer aktade tidningar som Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet såg några problem med att publicera antydningar och halvsanningar.

Journalistiken var tätt sammanflätad med gatans tal i människors vardagsliv och var delvis beroende av skvaller. Å andra sidan förutsatte pressens rapportering läsare som var insatta och kunde sätta in fragment i en större ram, som i fallet med notiserna från Dagens Nyheter.

Seriös journalistik och skvaller, lösryckta påståenden och

illasinnade rykten hade en benägenhet att samverka. Lite anakronistiskt uttryckt sammanflätades fakta med fake news till en hel berättelse vars fiktiva inslag endast med mycket stora ansträngningar kunde skiljas från belagda påståenden. Det är inte svårt att se parallellerna till dagens mediesituation där skvaller och obekräftade påståenden har fått ytterligare en kanal: Sociala medier har det tryckta ordets beständighet och talets hastighet.

Det påstås ibland att vi lever i postsanningens tid, att trollfabriker och alternativa fakta tar allt större plats i medierna, såväl traditionella som sociala. Problematiken nu, liksom då, är emellertid inte primärt desinformation och ryktesspridningen i sig. Problematiken återfinns snarare i svårigheten – och ibland oviljan – att sortera den vederhäftiga informationen från den vilseledande.

Om Ellen Hartman hade levt i dag hade hon kunnat konstatera att mycket har förändrats sedan sista decenniet av 1800-talet. Men något säger mig att hon också hade sett att mycket är sig likt, inte minst vår svaghet för och käll(o)kritiska relation till lögner, skvaller, halvsanningar och tvivelaktiga rykten.

KULTUR

DELA

TWEETA

LÄS ALLA ARTIKLAR OM: SOMMARSERIE: LÖGN OCH FÖRBANNAD DIKT

FÖLJ

KULTUR 6 juli 2018 16:00

Bedrägeriets konst öppnar våra ögon för sanningen